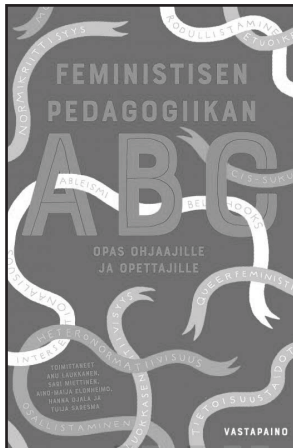

FEMINISTISTÄ PEDAGOGIIKKA KAIKILLE!

Salla Peltonen

Anu Laukkanen, Sari Miettinen, Aino-Maija Elonheimo, Hanna Ojala & Tuija Saresma (toim.) (2018) Feministisen pedagogiikan ABC – Opas ohjaajille ja opettajille. Vastapaino, Tampere. 291 s.

Feministisen pedagogiikan ABC – Opas ohjaajille ja opettajille on otsikon mukaisesti helposti lähestyttävä opas feministisen pedagogiikan kysymyksiin, käytäntöihin ja teemoihin. Kirja koostuu neljästä osasta: 1) Erojen pedagogiikka, 2) Opetuksen monet kontekstit, 3) Moninaisuus, aktivismi ja vapautuminen sekä 4) Menetelmiä ja harjoituksia. Lyhyissä katsauksissa käsitellään feministisen pedagogiikan teoriataustaa, käsitteitä ja teemoja, kuten intersektionaalisuutta, luokkaa, normikriittisyyttä sekä antirasismia. Kirja valottaa feministisen pedagogiikan käytäntöjä eri opetus- ja ohjaustilanteissa, esimerkiksi trigger-varoitusten käyttöä, feminististä puhokaraokea, äänen merkitystä, queer- ja transfeminististä itsepuolustusta, feministisen pedagogiikan historiaa Suomessa, muistityötä sekä runo- ja kollasimenetelmien käyttöä.

Kirjassa käydään keskustelua vallasta ja sen merkityksestä yhteiskunnallisella, kulttuurisella ja henkilökohtaisella tasolla. Koska kirjan tavoite on olla pedagoginen, helposti lähestyttävä ja toimia käytännön

työn oppaana, arvostelen sitä yhtäältä suhteessa edellä mainittuun tavoitteeseen ja toisaalta suhteessa sukupuolentutkimuksen keskusteluihin.

ABC-OPAS

Ensimmäinen osa esittelee pääpiirteittäin feministisen pedagogiikan taustoja sekä sen syntyyn vaikuttaneita ajattelijoita, kuten bell hooksia ja Paulo Freireä (Ojala). Osio paneutuu erojen merkityksiin hierarkioiden luomisessa intersektionaalisuuden (Saresma), luokan (Lempiäinen), ableismin (Laukkanen) ja queer-teorian avaaman sukupuolen moninaisuuden (Karkulehto & Rossi) kautta. Vallan analyysi (miten valta esiintyy opetustilanteissa, kulttuurissa, meissä itsessämme) keskeisenä feministisenä työvälineenä yhdistää osion artikkelit, joista viimeinen käsittelee sisältövaroitusten problematiikkaa (Kyrölä). Kirjoittaja pohtii ja kysyy, miten luoda turvallinen tila opetuksessa ilman, että kenenkään tarvitsee pelätä sisältöjä, vaikka käsitellään kipeitä ja rankkojakin teemoja, kuten sukupuolittunutta, seksuaalista, rasistista tai eläimiin kohdistuvaa väkivaltaa tai esimerkiksi syömishäiriöitä. Varoitusten pedagogista merkitystä ei voi ennalta määrittellä tai yleistää, koska varoitukset määrittyvät aina tilanteen ja eri kontekstien mukaan. Kirjoittaja muistuttaa myös siitä, että omat pedagogiset työkalut sisältövaroituksineen toimivat osin performatiivisesti: ne eivät ole neutraaleja ”työkaluja”, vaan ne voivat toimia valta-asetelmia vahvistavina. Esimerkiksi sisältövaroitukset voivat luoda ”sosiokulttuurisia tiloja, yhteisöjä ja asenteita” (s. 64) tavoilla, jotka saattavat vahvistaa asetelmia josta pyritään pois, vaikkapa opettajan hierarkkisesta asemasta suhteessa opiskelijoihin. Tämän myötä feministisessä pedagogiikassa olisi tärkeä myös keskustella itse ”työkaluista”, kuten ”varoitukset” ja ”menetelmät”, ja siitä, millaisia asetelmia ja identiteettejä ne osin myös tuottavat.

Osio normikriittisyydestä tekee tällaisen analyysin feministisen pedagogiikan omista työkaluista pohtimalla, miten ”alistamista vastustava pedagogiikka” (*anti-oppressive pedagogy*) Pohjoismaissa on kääntynyt normikriittisyydeksi. Sami Suhonen peräänkuuluttaa normikritiikki-termin merkityksen pohdintaa ja toteaa, että esimerkiksi käsitteet

cis- ja heteronormatiivisuus avaavat syrjinnän ongelmia tarkemmin kuin ”normikriittisyys”. Suhosen mukaan normikriittisyys, mikäli se olettaa normien olemassaolon itsessään ongelmallisenä, vetää maton jalkojen alta omilta tavoitteiltaan. Normikritiikki muotoiltuna ohjeistuksina, kuten ”älä olela” tai ”älä saarnaa”, on ongelmallista, jos se ”pikemminkin luo tilaa kaikkien normien kritiikille ja näin kyseenalaistaa myös ne normit, joilla vastustetaan syrjintää” (s. 60). Tämä yllä mainittu ajatus kaikkien normien kritiikistä ei kuitenkaan ole yksiselitteinen. Eikö kriittisen ajattelun ja pedagogiikan tehtävä ole juuri kyseenalaistaa niitä normeja, jotka ovat ajattelumme taustalla, ja siten pyrkiä olla tekemättä pahimmassa tapauksessa moralisoviksi kääntyviä ohjeistuksia tai sääntöjä?

Kysymys kielen merkityksestä merkityksien luoja on kantava teema myös kirjan toisessa osiossa, jossa käsitellään muun muassa antirasistista pedagogiikkaa, äänen pedagogiikkaa ja talouden haltuunoton pedagogiikkaa suhteessa eri opetus- ja oppimistilanteisiin. Miten esimerkiksi tehdä näkyväksi aikamme vallitsevia talousjärjestelmiä ja niihin liittyviä luokkaeroja? ”Taloudesta kertominen on vallankäyttöä”, kirjoittajat Pieta Hyvärinen ja Tuomo Alhojärvi toteavat (s. 119). Tämä yleistajuinen lause avataan artikkelissa arjen käytäntöjen kautta ”talouden harvaintietoa” haastaen. Kielen merkitystä ja valtasuhteiden purkamista pedagogisesti käsitellään myös osiossa, jossa pohditaan, miten soveltaa feminististä pedagogiikkaa kriminologian opetuksessa. Maria Normann painottaa feministisen tieteenkritiikin merkitystä ja medianlukutaitoa vastarintana sille toiseuttamiselle, joka löytyy kriminologian juurissa tieteenalana. Hän painottaa paikantumisen politiikkaa ja myös sukupuolieron merkitystä tilanteessa, jossa suurin osa opiskelijoista on nuoria naisia, jolloin heille ”suomalaisen henkirikoksenteikijä tyyppillisen tekijä, ’keski-ikäinen, alkoholisoitunut syrjäytynyt mies’, näyttäytyy hyvinkin toisena” (s. 114).

Paikantumisen politiikka aktualisoituu myös antirasismia ja rodullistamista tarkastelevassa osiossa. Warda Ahmed ja Mona Eid pohtivat, miten sortavat rakenteet toimivat meissä kaikissa, ja miten (me) opettajat emme ole rasististen rakenteiden ulkopuolella – asia, joka usein unohdetaan yleislausehduksissa ”yhdenvertaisuudesta”. Koulut, jotka

heijastavat epätasa-arvoista todellisuutta, tarvitsevat sitoutuneen ja itsereflektiivisemmän pedagogiikan käsitelläkseen rasismia ja antirasismia. Kirjoittajat huomauttavat, ettei yhdenvertaisuus käsitteenä pysty purkamaan valkoisuusnormeja tai staattisia kulttuurikäsitteitä yhtä hyvin kuin esimerkiksi antirasismi vaan toimii usein päinvastaisesti, vahvistaen niitä eron hierarkioita, joita pitäisi purkaa. Yhdenvertaisuuspuhe jää usein yleistyksen tasolle, abstraktiksi ideaaliksi joka ei vastaa todellisuutta, kun taas antirasismi-käsitteen kanssa operoiminen ainakin kielen tasolla muistuttaa antirasistisen pedagogiikan tärkeydestä.

Äänen merkitystä tunteiden ilmaisijana pohditaan kiinnostavasti osuudessa, jossa Marika Kivinen ja Demian Seesjärvi käsittelevät laulua ja laulunopettamisen pedagogiikkaa suhteessa sukupuoleen ja transääneseen, mutta myös tuntevaan kehoon. Transmaskuliinisia kokemuksia käsittelevä teksti muistuttaa, että tiettyjen kysymysten edessä olemme kaikki – kirjoittajat, lukijat sekä oppilaat ja opettajat – samalla lähtöviivalla: yksi bell hooksin opetuksista onkin, että opettaja ei voi vaatia muilta enemmän kuin itseltään (s. 171–172). Vaikka psykoanalyysia ei mainita teoksessa, tämä kehollisten, sukupuolittuneiden tunteiden analyysi viittaa ainakin pintapuolisesti niihin kysymyksiin, joita psykoanalyysi käsittelee esimerkiksi identifikaation, disidentifikaation, halun, kieltämisen ja samaistumisen käsitteiden kautta. Sukupuolistuneet keholliset kokemukset ja tunteet haastavat ajatuksen pedagogiikasta vain älyllisenä harjoituksena tai huomioimisena ja muistuttavat, että olemme kehollisia, aistivia, tuntevia subjekteja. Tämä teema nousee esiin myös Anu Laukkasen tekstissä, joka käsittelee tietoisien läsnäolon (*mindfulness*) filosofiaa pedagogisena välineenä. Yksi kirjan tärkein muistutus on korostaa tunteiden, kehollisuuden, muistin ja läsnäolon merkityksiä suhteessa pedagogiikkaan ja erilaisiin erontekemisen tapoihin.

FEMINISTINEN PEDAGOGIIKKA INTERVENTIONA JA TIEDON TUOTTAMISEN KÄYTÄNTÖNÄ

Viimeinen osa esittelee käytännön harjoituksia ja esimerkkejä menetelmistä, joiden avulla voi avata

intersektionaalisen feministisen pedagogiikan kysymyksiä ja sanastoa. Osio esittelee feminististä puhekaraokea, sarjakuva- ja zine-työpajaa, runo- ja kollaasitehtäviä, feminististä värittämistä, queer-kävelyä, etuoikeuskävelyä sekä feministisen tiedontuottamisen klassista menetelmää muistityötä ja miten sitä voidaan soveltaa harjoituksissa. Kokonaisuudessaan kirja antaa kirjavan kuvan feministisen pedagogiikan kysymyksistä, haasteista ja teemoista – sekä keskittyy käytännön tilanteiden ja esimerkkien kautta pohtimaan sukupuolentutkimuksen keskeisiä kysymyksiä. Sukupuolentutkijana on mielenkiintoista havaita, miten intersektionaalisuutta terminä käytetään enenevässä määrin viitattaessa identiteettikategorioiden merkitykseen. Siinä missä esimerkiksi 1990-luvulla alleviivattiin ennen kaikkea identiteettikategorioiden purkamista, nyt esillä ovat erilaiset identiteetit, kategoriat, sosiaaliset hierarkiat, joita käsitellään eron (ja vallan) käsitteen kautta. Tämä on yhtäältä intersektionaalisuusajattelun mukanaan tuomaa kieltä ja toisaalta kuvausta nykyhetken todellisuudesta sekä sosiaalisesta mediasta, jossa puhujan identiteettikategoriat usein määrittelevät sitä, millaista affektiivista politiikkaa tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden nimessä tehdään. Voikin miettiä, toimivatko käsitteet kuten ”queer” tai ”intersektionaalisuus” todella nykyisin interventioina, toisenlaisina tapoina suhtautua olemassa oleviin hegemonisiin käsityksiin identiteeteistä ja tiedosta. Vai toimivatko he käsitteinä, joiden avulla kuvataan erilaisia ilmiöitä?

Tämä kysymys tiedon tuottamisen politiikasta suhteessa feministiseen pedagogiikkaan interventiona tulee mieleeni lukiessani lukua lastenkirjallisuudesta ”Normeja vahvistamassa ja haastamassa”. Jaana Pesosen kirjoittamassa osiossa käsitellään lastenkirjojen roolia kasvatuksessa, ja intersektionaalisuus toimii näkökulmana, joka voi avata väylän ”kirjoissa esiintyvien ideologioiden ja arvojen kyseenalaistamiseen” (s. 141). Kirjoittaja toteaa, että intersektionaalisuus ei kuitenkaan takaa kriittisyyttä, kun lapsi kirjoja lukiessaan ”rakentaa identiteettiään”. Tässäkin pohditaan kategorioiden, valtasuhteiden ja normien haastamista, mutta ei identifikaation ja disidentifikaation monimutkaisia prosesseja tai lapsen figuuria suhteessa erilaisiin ideologisiin ja poliittisiin projekteihin. Lapsi jää

kategorian tasolle passiivisena entiteettinä, jota representaatiot muokkaavat. Kirjassa ei pohdita niitä hankalia kysymyksiä, jotka tulevat esiin, kun representaatiokritiikki tai kategorioiden tarkastelu ei riitä: miten esimerkiksi (ruskeana tai valkoisena) aikuisena puhua (ruskealle) lapselle, johon rasismi kohdistuu rasmin todellisuudesta? Onko siihen edes (feministisessä pedagogiikassa) olemassa pedagogisesti ”hyviä keinoja”?

Teos on onnistunut johdanto sekä opas feministisestä pedagogiikasta opettajille ja ohjaajille. Samalla osittain sen muodon (lyhyet katsastukset) takia kirjassa ei syvällisemmin pohdita feministisen pedagogiikan haasteita, varsinkaan niitä teorialähtöisiä, joista se ammentaa juurensa. Kirjassa kuvataan ja esimerkiksi todetaan toistuvasti, miten tietty valtarakenne on olemassa, kun puhumme etuoikeuksista (esim. valkoinen, mies, cis, hetero), mutta syventäkö näiden toistaminen myös ymmärrystä siitä sukupuolen, luokan, seksuaalisuuden ja ”normien” moninaisuudesta, jota halutaan korostaa ja valottaa? Mieleen tulee Judith Butlerin pohdinta rajattomasta et ceterasta. Butler osoittaa, miten ”jne” on ”yhtä lailla merkki merkitysten tyhjenemisestä kuin merkityksenannon rajattomista mahdollisuuksilta”, ja miten ”adjektiivijono, erilaisten positioiden joukko pyrkii sulkemaan sisäänsä ja kattamaan paikan netun subjektin, mutta se ei koskaan pysty olemaan kaikenkattava” (Butler 1990, 239). Kirjassa feministinen pedagogiikka kuvataan vapauttamisen projektiksi. Se on työkalu ”vapauttamisen saavuttamiseksi koska soveltamisen mahdollisuudet ovat rajattomat” (s. 139). Vaikka tämä toteamus on tulevaisuuteen katsova ja vapauttamisen eetoksen mukainen, se sivuttaa osittain sen, miten feministisen pedagogiikan menetelmät myös kutsuvat meitä käsittelemään vaikeita asioita tilanteissa, jotka eivät aina ”vapauta”, ja joissa joudumme Donna Harawayn (2016) sanoin ”stay with the trouble” – tai filosofi Cora Diamondin (2009) mukaisesti pohtimaan ”teorian ja todellisuuden vaikeutta”.

Salla Peltonen on filosofi ja sukupuolentutkija ja filosofian ja sukupuolentutkimuksen väitöksenkirjan tekijä Åbo Akademissa sekä Helsingin Yliopistossa.

Jouko Korkeasaari, 2019

KIRJALLISUUS

Butler, Judith (2006) *Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous*. Helsinki: Gaudeamus. Suomentaneet Tuija Pulkkinen & Leena-Maija Rossi.

Diamond, Cora (2009) The Difficulty of Reality and the Difficulty of Philosophy. Teoksessa Cavell, Stanley, Diamond, Cora, McDowell, John, Hacking, Ian & Wolfe, Cary (toim.) *Philosophy and Animal Life*. New York. Columbia University Press.

Haraway, Donna (2016) *Staying with the Trouble Making Kin in the Chtulucene*. Durham: Duke University Press.

